

57. ALAY

ÇANAKKALE

ROMAN

İSMAİL BİLGİN

57. ALAY ÇANAKKALE
İsmail Bilgin

Türk Roman-Öykü

TİMAŞ YAYINLARI | 2255
Roman Dizisi | 107

EDİTÖR
Ümran Tüzün

DÜZELTİ
Perihan Sevde Nacak

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

1. BASKI
Mart 2008, İstanbul

13. BASKI
Mart 2020, İstanbul

ISBN
ISBN 978-605-114-180-0
9 786051 141800

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No:5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
f t+ timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CILT
Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Sok. No:8 Davutpaşa-Topkapı / İstanbul
Telefon: (0212) 482 11 01
Matbaa Sertifika No: 16086

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

57. Alay'ın ölümsüz kahramanlarına...

ELLİ YEDİNCİ ALAY

Cesaretin, mertliđin, heybetin, asaletin,
Acep benzerin var mı, yok ki cihanda eşin,
Vatanın her yerinden, her yöreden şehidin
Elli yedinci Alay Türk'ün şanlı alayı.

Manastır, Kumanova, Trablusgarp, Bilaç'ta,
Hüseyin Avni Bey ile Kanlısirt, Bombasirt'ta,
Anafarta, Conkbayırı, Arıburnu, Maydos'ta,
Elli yedinci Alay Türk'ün yiđit alayı.

Huzuruna geliriz her yıl gururla senin,
Fatihalar gönderir torunların, sevenin.
Ey şerefli ceddimiz hayranız size bilin,
Elli yedinci Alay Türk'ün cesur alayı.

İsmail Hakkı Aydar

ÖNSÖZ

Doğru bilgiye ulaşmak ancak ayrıntılı araştırmalar sonucu elde edilen verilerin tarafsızca, o günün şartları ışığında incelenmesiyle olur. Tarihî olaylara peşin hükümlerle bakmak, insanı yanılığa düşürür. Bu yanılığın geleceği yönlendirme konusunda da eksiklik doğurur. Tarih geçmiştir, ama aynı zamanda geleceğin anahtarıdır. Çanakkale konusunda araştırmaya ve yazmaya başladığımdan beri 57. Alay hep ilgimi çekmiştir.

57. Alay, Türk askeri tarihinin en kahraman alaylarından biridir. Bu alayın gelecek kuşaklarca tanınması, yaptıklarının bilinmesi gereklidir. 57. Alay aynı zamanda fedakârlığın, vatanseverliğin, cesaretin, gayretin ve azmin de sembolüdür.

57. Alay ile ilgili birçok şehir efsanesinin zihinlere yerleşmiş olması, bilinenlerin ve söylenenlerin gerçeklerden ne denli uzak olduğuna işarettir. İşte 57. *Alay Çanakkale*, bu alayı tanıtmaya katkı yolundaki çabalara eklenen ikinci halka...

Trablusgarp'ta, Balkan Harbi'nde, Yemen'de, Çanakkale'de, Galiçya'da, Filistin'de, Kurtuluş Savaşı'na büyük katkılarda bulunmuş ve bu cephe-lerde pek çok şehit vermiş bir alay hakkında yeni araştırmalara ihtiyaç var. Kitap yazılırken önemli günler kronolojik sırayla, gerçek komutan ve yer adlarıyla roman tadında sunulurken, okuyucunun alay hakkında dolaylı olarak bilgi edinmesi de amaçlanmıştır. Bu sebeple, sözü edilen coğrafi yerlerde birliklerin konuşlanma noktaları ve hareketlerinin daha iyi anlaşılması için basit çizimler de bizzat tarafımdan yapılmıştır.

Her kitabımda yaptığım çağırımı bir kez daha yenilemekte fayda görüyorum. Konuya ilgi duyanlar görüşlerini, desteklerini ve eleştirilerini elektronik adresime lütfen bildirsinler; düzeltmeler, eklemeler vb. yeni baskılarda mutlaka yapılacaktır.

57. Alay'ın tezlere, filmlere, tiyatrolara, panellere, sempozyumlara konu olup araştırılması ve incelenmesi bir Gelibolulu olarak en büyük dileğimdir. Hazırladığım ve hazırlayacağım kitaplar bu konuda ilk

basamak, bir katkı olarak kabul edilmelidir. Mutlaka daha iyi, doğru ve ayrıntılı çalışmaların hazırlanacağını düşünmekteyim.

Kitabımın araştırması ve yazımı esnasında nice dostlar edindim. Bunlardan biri Emekli Albay İsmail Hakkı Aydar'dır. Kendisine desteğinden ve yol göstericiliğinden ötürü kalbî teşekkürlerimi sunarım...

57. Alay ile ilgili araştırmalar yapıp "57. Alay'ın sancağı esir edilmedi!" diyerek bunu gazetelere ve kurumlara yazılarıyla bildiren merhum İsmet Sabırlı'ya da bu vesile ile Allah'tan rahmet niyaz ederim. Ayrıca Çanakkale'ye hizmetini şevkle sürdüren Ahmet Kaşıkçı'ya, çizdiğim şekilleri itina ile sayısal ortama aktaran eski öğrencilerimden Jeoloji Mühendisi Ümit Yıldırım'a, bu serinin hazırlanmasında fikir birliği ederek, uzun uzun konuştuğumuz Timaş editörlerinden Adem Koçal ve Rifat Özçöllü'ye, ayrıca Timaş yönetimi ve bütün çalışanlarına teşekkür ederim...

Kitaplarımı okuyan, destek veren okuyucularıma şükranlarımı sunarım. Nice kitaplarda buluşmak dileği ile...

Not: Kitapta Maydos yerine Eceabat ismi kullanılmıştır. O zamanki köyün ismi olan Kirte ise bir tepe adı olan "Alçitepe" ismi ile karışması için eski adı ile yazılması tercih edilmiştir.

Konu ile ilgili yazışmalardan, bilgilerden alıntılar yapılarak bunlar notlarda ve yararlanılan kaynaklar bölümünde belirtilmiştir. Ayrıca tarafımdan kısa açıklamalarda bulunulmuştur.

E-posta: ibilgin17@mynet.com

Ocak Başı, 1915, Sofya Türk Elçiliği

Sofya'da geniş bir caddeye bakan, eski bir Fransız binası olan Türk Elçiliği'nde, içinde büyümekte olan sıkıntıyla ne yapacağını bilemeyen Kurmay Yarbay Mustafa Kemal Bey, önünde durduğu pencereden dalgın ve düşünceli şekilde dışarıya bakıyordu. Gördükleriyle görmek istedikleri arasında büyük bir uçurum vardı. Artık işkence hâlini alan düşünce nöbetlerin ve içinde büyüyen sıkıntıya nasıl bir çözüm bulacağını bilemiyordu. Bu yüzden sık sık dalıp gidiyor, düşünüyordu. Elini kolunu bağlayan çaresizlik kelepçesini söküp atmak istiyor, Sofya'da oyalanmaktansa, İstanbul'da ya da vatanın herhangi bir yerinde görev alabilmek için can atıyordu. Son zamanlarda kesin karar verme arifesine gelmişti; burada mı kalmalıydı yoksa her şeyi göze alarak vatana mı dönmeliydi? Bu sorulara cevap bulamayınca yumruğunu hırsla avucuna vurdu.

“Ah...” dedi yüksek sesle. “Keşke dönsem, dönebilsem... Herhangi bir göreve razıyım. Burada beklemektense, oyalanmaktansa vatanımın tozlu yollarında ayak sürümeye razıyım.” diye iç geçirdi. Derin bir nefes aldı. Tuttuğu nefesini biraz öfke ve kızgınlıkla verirken yüksek sesle söylendi: “Ah keşke!”

Dişlerini sıkınca elmacık kemikleri daha da belirginleşti. Pencereye iyice yaklaştı. Dışarıya baktı. Çok uzaklara, İstanbul'u görmek istemişcesine, caddede olan biten hiçbir şeye aldırmandan baktı.

Yağmur iplik gibi inceden inceye yağıyor, sert esen rüzgârla etrafa toz hâlinde savruluyor, caddenin her iki yanındaki akasyanın dökülmemiş üç beş yaprağı, can havliyle tutundukları dalda korkudan adeta titriyordu. Bu titreyişte, yitip gitmenin, taşlı sokaklara düşmenin ve mesafeler boyunca savrulmanın koyu bir endişesi vardı sanki. Az ilerideki koca çınarın el biçiminde, dua edercesine göğe doğru açılmış olan yaprakları çoktan düşmüş ve çöpçüler tarafından süpürülmüştü. Çınarın narin

dalları yağmurdan, soğuktan üşümüş, her bir yaprağından ayrılmanın acısını yüreğinde duyarcasına sağa sola kederle salınıyordu. Ağaca çarpan yağmur suları aşağıya süzülüyor, çıplak bir cesedin toprağa verilmeden önce yıkanması gibi koca gövdeyi yıkıyordu. Caddede taşların arasından akan çamurlu sular, koca çınarın kanlı gözyaşlarını taşıyor, caddenin ortasına suyun akması için yapılmış oluklardan bayır aşağı hızla akıyordu. Caddede dere hâlinde akan sular deli divane, yana yıkıla denize doğru koşmak istercesine, başını taşlara çarpa çarpa acılara bulanana bir derviş misali akıyordu. Bu akış öyle hasret dolu ve öyle arzuluysa ki önüne çıkan çer çöpleri alıyor, bir hamal gibi sırtında taşıyordu.

Caddede baştan ayağa ıslanmış birkaç adam, başını rüzgâra karşı eğmiş bir hâlde, caddede akan dereciğin telaşına aldırılmadan, kendi iç dünyalarının ve bedenlerinin ıslanmışlığı altında daha ağırlaşmış hâlde yürümeye çalışıyordu. Arada sırada faytonları çeken atların nal seslerini, rüzgârın o kızgın ve homurtulu sesini bastırıyor, bütün kapıları, camları davetsiz bir misafir gibi dolaşıyordu. İki katlı kâgîr evlerin sıralandığı cadde boyunca birbirine yaslanmış, omuz omuza vermiş duvarları savrulmuş yağmur sularıyla ıslanıyor, kiremitlerden akan sular küçük şelaleler yaparak aşağıya düşüyordu.

Caddenin her iki yanında birbirine sevdalı, ama ayrı kalmışçasına duran evlerin camlarında cılız ışıklar yağın yağmuru mecalsiz bir şekilde seyrediyordu sanki. Neden sonra havanın gittikçe kararması üzerine sokak lambaları yaniverdi. Aynı hızda belli aralıklarla fanus içinden caddenin ıslak taşlarına ve bulanık suyuna vuran ışıklar sarıdan beyaza kadar değişen tonlarda bir renk cümbüşü içerisinde vals yapıyordu.

Eskiden, bahar ve yaz aylarında cıvı cıvı bir hayatın akıp gittiği sokaklardan pek çok kişi elini ayağını çekmiş, bu koca şehrin damarları gibi her yere uzanan cadde ve ara sokaklar garip bir yalnızlığın pençesinde kıvrınmaya başlamıştı. Gittikçe artan yalnızlık, her pencerenin perdeleri ardına örtülmesiyle birlikte katmerleşiyordu.

Islanan sadece Sofya'nın cadde ve sokakları değildi. İnsanların düşünceleri ve hayalleri bile yılışık şekilde yağın yağmur sebebiyle ıslanıyordu. Yarbay Mustafa Kemal Bey içindeki sıkıntının, bu kasvetli hava ile daha da arttığını anlayınca perdeleri, şehrin omuzlarına yavaş yavaş inen o karanlığına aldırılmadan açık bırakmıştı. Elleri arkasında bağlı olduğu hâlde camdan dışarıya dalgın dalgın bakan, 27 Ekim 1913 tarihin-

den beri Osmanlı Sofya Elçiliği'nde görev yapan bu subay, yağmur damlalarının camda ince yollar yapıp aşağıya doğru süzülüşüne dalıp gitmişti. Bir süre sonra buğulanan cam sebebiyle dışarıyı göremeyince, sağ eliyle dalgın bir şekilde buğuyu sildi. Sonra küçüklüğünde yaptığı gibi, silinmeden kalan buğulu yere bu kez adını yazmadı, onun yerine, “vatanım ve hasretim” yazdı. Yazıya bir süre dalgın dalgın baktı. Neden sonra yazının yavaş yavaş bozulup okunamayacak hâle gelen garip şekillerini izledi. Yazıyı sildi. Tekrar dışarıya dikkat kesildi. Cama vuran her damla, onun hasretine sıkılan bir mermi gibi cama gelip çarpıyor, değişik duygular hissetmesine sebep oluyordu. Her bir yağmur damlasını cephede yitip giden, vurulan askerlere benzeten genç subay, biraz sessiz kaldıktan sonra kendi kendine konuştu:

“Neden buradayım? Neden vatanımdan uzaktayım? Osmanlı Devleti neredeyse savaşa girecek, bense burada askeri ataşeyim. Biliyorum, bu görev bana göre değil. Hâlbuki daha fazla sorumluluk, daha çok fedakârlık isteyen bir görevim olmalıydı... Yine adım gibi biliyorum, sırf İstanbul'dan uzaklaştırılmak için buraya gönderildim. Çok önceleri ordunun siyasete bulaştırılmasına ve daha sonra da Almanlarla ittifak kurulmasına şiddetle karşı çıktım. Onlarla imzalanan ittifak anlaşmasının bizi zafere götüreceğine inanmıyorum. Asla inanmıyorum!”

Cama vuran damlalara bakakaldı. İçindeki ses ise durmadan konuşuyordu:

“Yağmur damlalarının sel olup denize akması gibi, bir gün mutlaka vatanımıza döneceğiz. Belki coşkun bir çağlayan gibi cephelere akacağız. O günleri görür gibiyim... Çanakkale'ye saldırma hazırlığındaki İtilaf Devletleri, Mesudiye zırhlımızı torpillemiş¹. Boğazı geçmek isteyecekler. Orada, Gelibolu Yarımadası'nda olmalıyım.”

Gözlerini, lambalardan ölgünce süzülen ışıklara dikti. Kendini birden 21 Kasım 1912-27 Ekim 1913 tarihleri arasında “Bahr-i Sefid Boğazı Kuvve-i Mürettebesi Harekât Şube Müdürü” olarak Tuğgeneral Fahri Paşa emrinde, Kurmay Binbaşı iken Bolayır'da görev yaptığı günlerde buldu. Yarımadanın o dantel dantel işlenmiş koylarını, iç içe geçmiş, en karmaşık şekilde, gerek boğaza ve gerekse körfeze akmak için her

1 Yüzen bir kale görevi yapması düşünülen zırhlı, 13 Aralık 1914 yılında B-11 Denizaltısı tarafından batırıldı.

önüne çıkan tepenin, sırtın etrafından dolanan dereleri düşündü. Yüzü Gelibolu'nun topografyası gibi sertleşti. Dişlerini farkında olmadan sıktı. Şakağını ve alnını ovuşturdu.

“O topografya çetindir, serttir. Nice vadide yolunuzu şaşırır, kaybolursunuz. Bu girift yerlerin künyesini öğrenmek çok uzun zaman alır. O topraklar kendini kolayca ele vermez. Kendini belli etmez. Buldum dediğinizde kaybolursunuz. Kayboldum dediğinizde de, kendinizi aradığınız yerin tam önünde bulursunuz. Avuç içi kadar yerde, bu kadar iç içe geçmiş ve sert topografyanın olması şaşırtıcıdır. Hem de çok şaşırtıcıdır. Kim bilir, bu topraklar belki ileride çok şiddetli muharebelere sahne olacaktır. Dereler, tepeler, koylar... Ah Gelibolu'nun toprakları... ”

Ben oraları Fahri Paşa ile birlikte az mı dolaştım. O zamanlar, şimdi arkadaşım olan Fethi Bey de Gelibolu Kolordusu'nun Kurmay Başkanı'ydı. Yarbay rütbesindeydi. Onunla her yeri karış karış dolaştık... Vadilerde kaybolduk. Taşlar çizmelerimizi yırttı. Dallar yüzümüze bir kırbaç gibi vurdu, kanattı. Tepelerde esen fırtınalara karşı zorlukla yürüdük.

Ah ki ah... Şimdi oralarda olmalıyım. Denizin iyot kokusunu, zeytinlerin o küçük sarı çiçeklerini koklamalıyım... Atımı Bolayır'dan Gelibolu'ya, Kirte'den (Alçitepe) Seddülbahir'e dörtlüğe sürmeliydim. Eceabat'tan Kabatepe'ye, ovanın ortasında uzanan o tozlu yolda yürümeliydim. Keşke... Keşke... O coğrafyayı iyi bilirim.”

Sağ elini kaldırdı. Parmaklarını olabildiğince açtı.

“İşte,” dedi, “yarımadanın basit bir topografyası... Açılmış bir ele benzer. Parmakların arası koyuları simgeler.” Elini gözüne iyice yaklaştırdı. İlk defa görüyormuşçasına avuç içindeki derin çizgilere baktı, baktı. Kararlı bir şekilde konuştu:

“Ben Mustafa Kemal! Orada olmalıyım! İtilaf Devletlerinin bir saldırısı esnasında topraklarımızda bulunmalı, vatanımın tozuna, toprağına bulanmalıyım.”

O esnada kapı çaldı. Yarbay Mustafa Kemal Bey kapıya doğru döndü: “Gelin!”

Sofya Elçisi Fethi (Okyar) Bey içeri girdi:

“Görüyorum yine pencerenin önündesiniz.”

“Evet... Camdan sanki Gelibolu Yarımadası'nı, Bahr-i Sefid'i² izler gibi oluyorum. Saroz Körfezi'ni, yarımadanın derelerini, tepelerini, Bolayır'ı görür gibiyim. En önemlisi ileride olabilecek muharebeleri düşünüyorum... Fethi Bey, şuna inanıyorum ki İtilaf Donanması Boğaz'ı mutlaka geçmek isteyecektir. Aynı zamanda karaya asker de çıkaracaktır.”

“Çanakkale'ye bir saldırı kaçınılmaz görünüyor. Ben de size hak veriyorum.”

Yarbay Mustafa Kemal Bey tekrar cama döndü. Adeta kendi kendine konuşmuş gibi mırıldandı:

“Orada olmalıym. Orada...”

“Nasıl, bu son kaldığınız pansiyondan memnun musunuz bari?”

“Evet... Siz de biliyorsunuz, önce Bulgaria Otel'i'nde kaldım, ama rahat edemedim. Geleni gideni çoktu. Sonra o otelden ayrıldım. Speledide Palace'a geçtim. Orada da yedi ay kadar kaldım. Azizim, aldığım maaşımın pek çoğunu otele ödüyordum. Şimdi ise burada Ferdinand Bulvarı'ndaki Madam Hidagrat Christianus'un pansiyonundayım. Rahat, siz de gelip gördünüz... Madamın yemekleri lezzetli. Bazen sevdiğim yemekleri de yapıyor. Ücreti uygun. Almanca da öğretiyor. Benim için gayet iyi oldu. Elçiliğe de yakın.”

“Yakın ya.”

“Ama Fethi Bey...”

“Evet, ama?”

“Ama vatanımıza ne kadar uzağız. İstanbul'a, Çanakkale'ye ne kadar uzağız. Hâlbuki çok yakın olmalıydık.”

Bu sözler üzerine Fethi Bey, ıslak pardösüsünü çıkarıp kapının yanında duran tahta askılığa astı. Sızan sular döşemeye damladı. Bir süre düşündü. Söze nereden başlayacağını bilemedi. Sonra karşıdaki sandalyeye oturan Mustafa Kemal'e baktı ve, “Sen de gayet iyi biliyorsun. Bizi İstanbul'dan uzaklaştırdılar,” dedi.

“Evet...”

Mustafa Kemal Bey sözün geldiği bu noktada çok şey söylemek ihtiyacını duydu, ama dile getirmek yerine eski günleri gözünün önüne getirdi. İttihat ve Terakki Partisi'nin Talat Paşa'dan sonra Genel Sekreterliği'ne Fethi Bey getirilmişti. O sırada kendisi de Fethi Bey'in evine yerleşmiş

2 O zaman Çanakkale Boğazı yerine bu isim kullanılıyordu.

bulunuyordu. Bazı geceler sabaha dek parti ve vatan için neler yapılması gerektiğini dostuyla uzun uzun tartışıyorlardı. Enver Paşa ile aralarındaki anlaşmazlık da durmadan büyüyordu. Fethi Bey partiyi komitacılardan temizlemeyi düşünüyordu. Bu yüzden bütçede kesintiye giderek komitacılara verilen parayı kesmişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal, Fethi Bey'i uyarmış ve şöyle demişti:

“Bunların parasını kesiyorsunuz ama komitacıların ileri gelenleri size karşı birleşecekler ve sizi görevden aldıracaklardır. Çok hızlı hareket etmeyin.”

Çok geçmeden komitacıların baskısı üzerine Fethi Bey'in Genel Sekreterlik görevinden alınıp yurt dışında bir görev verilmesi gündeme gelmişti. Bir gün arkadaşının evine Talat Paşa gelmişti. Fethi Bey'i, “Size birkaç cümle söyleyeceğim,” diyerek odaya çağırılmış, bir süre içeride kaldıktan sonra da evden ayrılmıştı. Fethi Bey odadan çıktığında dalgındı. Mustafa Kemal'in yüzüne baktıktan sonra yavaşça, sanki kimsenin duymasını istemez bir tavırla konuşmuştu:

“Bana Sofya Sefaret'ini teklif ettiler,” demişti.

O da, “Peki kabul ettiniz mi?” diye sormuştu.

“Evet kabul ettim. Vaziyet pek mühimmiş. Bu iş için Talat Paşa, Cemal Paşa ile de görüşmüş. Bilirsin Cemal Paşa beni sever,” demişti. Sonra hep birlikte Cemal Paşa'nın evine gittiklerinde Paşa, Mustafa Kemal'e: “Vaziyet gerçekten çok mühim. Hatta Kemal sen dahi oraya ataşemiliter olarak gitmelisin,” demişti. Bu görev yetmezmiş gibi, Enver Paşa ona 11 Ocak 1914 tarihinde Bükreş, Belgrat ve Çetine askeri ataşelik görevlerini vermişti. Yaklaşık iki ay sonra da 11 Mart 1914 tarihinde yarbaylığa yükselmişti³. Enver Paşa Almanya'da, Liman Von Sanders ile anlaşmayı imzalarırken, aynı gün⁴ 27 Ekim 1913 Sofya'ya tayini çıkmıştı.

Dalıp giden Mustafa Kemal'e Fethi Bey şöyle dedi:

“Olaylar çok hızlı gelişti Kemal.”

“Şimdi daha hızlı geliyor. Ama şuna inanıyorum. Gelecek bizi haklı çıkaracak. Buraya gelmek demek, benim ordudan fiilen çekilmem demektir. Ben ancak taarruz yapacaksam, geri çekilirim. Evet, Enver cesurdur, enerjiktir ancak acelecidir, hesapsızdır! Hele şimdilerde

3 S. Borak, *Atatürk*, s. 116.

4 a.g.e., s. 114.

Harbiye Nazırı oldu ya, eline fırsat geçti. Almanlarla ittifak konusunda çok acele etmeyecekti.”

“Peki onun bu çabaları sonuç vermez mi?”

“Nasıl versin! Almanların deniz hâkimiyeti çok kısıtlıdır. Oysa karışımızdaki İtilaf Bloğunun denizlerde açık üstünlüğü vardır. İnsan ve hammadde kaynakları daha zengindir. Her an cepheyi kolaylıkla takviye edebilir... Durumun bizim tarafımızdan iç açıcı olduğunu düşünmüyorum. Bu konuda yanılmayı çok isterim.”

“Bizi çok zor günler bekliyor desene.”

“Öyle görünüyor. Sahi daha önce orduda görev yapma ihtimalin olmuştu ama bir netice çıkmadı.”

“Çıkmadı ya.”

Yarbay Mustafa Kemal Bey sözü yine kısa kesmiş, geçmişe dalmıştı. Yaşadıkları, gördükleri bir türlü yakasını bırakmıyor, hemen geçmişe dönüveriyordu. 28 Kasım 1914⁵ tarihinde 1. Tümen Komutanlığı'na atanmıştı. Ancak bu görev nedense sonuçsuz kalmıştı. Hâlbuki “Etkin bir göreve gideceğim,” diyerek ne kadar da sevinmişti. Bunun üzerine iki buçuk aydan beri belli aralıklarla Harbiye Nezaretî'ne aktif bir görev isteyen dilekçeler yazmaya başlamıştı. Fakat geçen süre içerisinde kendisine kesin bir cevap verilmemiş, oyalama yoluna gidilmişti. Son yazdığı dilekçeye şu mealde bir karşılık gelmişti:

“Sizin için orduda daima bir vazife mevcuttur. Fakat Sofya Ataşemiliterliği'nde kalmanız daha mühim telakki edildiği içindir ki sizi orada bırakıyoruz.”

Bu cümlelerin oyalama olduğunu bilen Mustafa Kemal Bey ısrarını netice alıncaya dek sürdürmeye karar vermişti. Eğer bu kez de görev verilmezse, o yapacağını biliyordu...

Sofya'da sürdürdüğü ateşe militerlik görevi yanında, şehirde iki Türkçe gazete çıkarıyor, bu gazetelere takma isimlerle makaleler yazarak, orada bulunan Türklere ümit aşlamaya çalışıyor ve yol gösteriyordu. Bulgaristan'daki Türklerin sesi olmuş, milli bilinç oluşturmak için çabalamıştı. Hatta yazdığı bir yazı 19 Kasım 1914 tarihinde “Nihüfte Bir

5 M. Albayrak, *1. Dünya Savaşında Mustafa Kemal, Gelibolu'yu Anlamak*.

Sima” başlığı altında, “Minber” gazetesinin birinci sayfasında, Ahmet Hulki'nin yazdığı bir makale yayımlanmıştı⁶.

“Durum gittikçe vahim bir hâl alıyor Fethi Bey. Salih (Bozok) Bey, bana 1. Dünya Savaşı'nın ilan edilmesinden sonra son durumlarla ilgili görüşümü sormuştu. Ben de ona, kelimesi kelimesine hatırladığım şu mektubu yazmıştım. Bir kez de size seslendirmek isterim.”

“Lütfen.”

“Ahval-i umumiye (dünyada olup bitenler) hakkındaki mütalaamı (düşüncemi) soruyorsun. Bu konudaki düşüncem yalnız sende kalmak şartıyla aşağıda yazıyorum.

Biz hedefimizi tayin etmeden umumi seferberlik ilan ettik. Bu çok tehlikelidir. Çünkü başımızı bir tarafa mı yoksa birçok taraflara mı vuracağız belli değildir. Koskoca bir orduyu tul (uzun) müddet hareketsiz, elde atıl bir vaziyette bulundurmak da çok müşküldür. Bianaenaleyh (dolayısıyla) sen de düşünenecek olursan, vaziyetin ne kadar vahim olduğunu anlayabilirsin.

Almanların vaziyeti hakkındaki mütalaa-i askeriyeye (askeri görüşe) gelince; Ben Almanların bu harpte muzaffer olacaklarına kat'iyen emin değilim. Gerçi bir sür'at-i berkiye ile (şimşek hızı ile) ahen (demir) kalelerini çiğneyerek, Paris üzerine doğru yürümektedirler. Fakat Ruslar da Karpatlar'a dayanmışlar ve Almanların müttefikleri bulunan Avusturyalıları tazyik etmektedirler. Buna binaen (bundan dolayı) Almanlar bir kısım kuvvet ifraz ederek (ayırarak) Avusturyalıları yardım etmek mecburiyetinde kalacaklardır. Bu defa Fransızlar kendi karşılarında bulunan Almanların kuvvet ifraz ettiklerini (ayırıklarını) göyerek, mukabil (karşı) taarruzda bulunacaklar ve Almanları tazyik edeceklerdir.

Kendilerinin duçar-ı tazyik (sıkıştırıldığını) gören Almanlar, bu defa da Avusturyalıları gönderdikleri kuvvetleri celbetmek (geri çekmek) mecburiyeti karşısında bulunacaklardır ki, bu suretle zikzakvari hareket edecek olan bir ordunun akıbeti (sonu) pek feci ve vahim olacağından, ben bu harbin neticesinden emin değilim!”

Kısa bir sessizlik oldu. Fethi Bey etrafa şöyle bir göz gezdirdi. Küçük masanın etrafında dört tahta sandalye vardı. Bu sandalyelerin kollukları uzun olup, yarım çember şeklindeydi. Masada küçük bir Avrupa haritası ile iki askeri kitap vardı. Yerde artık rengi solmuş ama kaliteli olduğu her

6 S. Borak, Atatürk, s. 127.

hâlimden belli olan hâlî seriliydi. Duvara dayanmış, her an dağılacakmış hissini veren kitaplığın yanında yine küçük bir gardırop yer alıyordu. Perdeler açık bordo renkliydi ve uçları püsküllüydü. Pencerelerdeki tahta panjurlar yağmura rağmen kapatılmamıştı. Duvarda eski kalorifer peteğinin yaydığı ısıdan dolayı camlar buğulanmıştı. Fethi Bey'in cama baktığını gören Yarbay Mustafa Kemal Bey:

“Nasıl ki camdaki şu buğudan dışarıyı iyi göremiyorsak, vatanın geleceğini de iyi göremiyoruz. Ardı ardına hızla gelişen olayları düşündüğümüzde, durumun iç açıcı olduğunu söyleyemeyiz. Burada böyle oturup kalamam. Vatanım için orduda faal olarak görev yapmayı isterim. Ben ki Trablusgarp'ta, Balkan Harbi'nde Bolayır'da bulundum, çarpıştım. Bilirsin, bir kere cephenin tozunu yutan, hep cepheye gitmek ister. Elçilikte görev yapmak bana göre değil.”

“Sahi, bu konuda Harbiye Nezareti'ne yazdığın son dilekçeye cevap verildi mi?”

“Hayır! Verilmedi. Kaç kere başvurduğum. Yine cevapsız bırakıldım. Aslında bana karşı olan bu kayıtsızlığı anlamaya çalışıyorum. Anlayamıyorum. Asla yılmayacağım. Yarın bir dilekçe daha yazacağım. Bana cevap verilmeye dek dilekçe yazmaya devam edeceğim.”

“Orduda görev alırsan, senin için daha iyi olur. Hele Çanakkale Boğazı ve yakın çevresinde muhtemel bir çarpışmada büyük yararlılıklar göstereceğinden eminim. Umarım ve beklerim ki sana böyle bir görev verilir.”

Yarbay Mustafa Kemal, Fethi Bey'e, “Kahve içelim mi?” diye sordu. “İyi olur.”

Az sonra gaz ocağında pişirilmiş, bol köpüklü iki fincan kahveyi getiren hizmetli kapıyı çaldı. Fethi Bey kahvesini içip odadan çıktıktan sonra Kurmay Yarbay Mustafa Kemal Bey masanın üzerinden kağıt ve kalem aldı. Harbiye Nazırlığı'na yeni bir dilekçe daha yazdı:

“Sofya Elçiliği'ndeki görevimde ataşemiliter olarak kalmak istemediğimi belirtir, milletimin ve memleketimin büyük bir mücadeleye hazırlandığı bu günlerde, ben de herhangi bir kıtanın başında görev almayı arz ederim. Eğer herhangi sebeple memlekete girmeme izin verilmiyorsa, bu konunun bana açıkça yazılması gerekmektedir ki ben de başımın çaresine bakabileyim.

*Kurmay Yarbay Mustafa Kemal
Sofya Ataşemiliteri”*

Elçilik binasında, Fethi Bey ile Yarbey Mustafa Kemal çalışma masasının üzerine açtıkları Avrupa haritası üzerinde tartışıyorlardı. Son olaylara göre haritanın üzerine bir şeyler çiziyor, Alman ordusu ile karşısındaki İtilaf Devletleri ordularının hareketlerini izlemeye çalışıyorlardı. İkisi de ayakta durmuş haritaya bakarken, Yarbey Mustafa Kemal Bey düşünceli bir şekilde kollarını bağlamıştı. Uzun bir sessizlikten sonra Fethi Bey'e şöyle dedi:

“Bakın, bu hâlde Almanlar Batı Cephesi'nde tıkanıp kalacak. Savaş bir siper muharebesine dönecektir. Bundan sonra bütün yük Osmanlı'nın sırtına binecektir. Bulgaristan savaşa girmemekte ısrar ediyor. Romanya tarafsız. Akdeniz'de İtilaf Devletleri'nin üstün bir donanma gücü var. Almanyadan bize nasıl yardım gelecek? Gelemeyecek.”

“Çok dağılıyoruz Mustafa Kemal Bey... Bu, beni korkutuyor. Bakın Çanakkale'ye bir saldırı olacağı neredeyse kesin gibi. Sadece tarihini bilmiyoruz. Çanakkale'nin düşmesi demek İstanbul'un düşmesi demektir. Burada çok önemli yığınak ve tahkimat yapmalıyız. Ancak Kafkasya'ya, Filistin'e ve Kanal'a devamlı kuvvet kaydırıyoruz. Yemen'de savaşıyoruz.”

“Dediğim gibi bundan sonra Dünya Savaşı'nın ağır yükünü omuzlamak bize yani Osmanlı'ya kalacaktır. Hem de ciddi bir yardım alamadan.”

“Peki ordunun durumu nasıl?”

“Şunu biliniz ki ordu Balkan Harbi'nden kaçan o ordu değil. Yine de acele edilmelidir. Biraz daha savaşa girmeyi geciktirseydik, iyi hazırlansaydık, bazı doğacak fırsatlardan yararlanabilirdik ama artık çok geç. Artık geriye değil, ileri bakmalıyız. Bundan sonra ne yapabiliriz, bunu düşünmeliyiz. Olan oldu.

“Ya Cihad-ı Ekber ilanının bize yararı olmayacak mıdır?”

“İngilizler Mısır'da etkililer. İtalyanlar ise Trablusgarp'ta... Ayrıca Hindistan tamamen İngilizlerin kontrolünde. İngiltere böyle aleni bir yardıma fırsat vermeyecektir. Ciddi yardımın yapılacağını sanmıyorum. İngilizlerin propaganda birimi çoktan çalışmaya başlamıştır bile.”

“Peki ya Bulgaristan? Çanakkale'de çıkacak bir savaşta çarpışırken, bize saldırırsa? 'Fırsat bu fırsat, derse?’”

“Diyemez. Biliyorsunuz, bu durumu, 16 Temmuz 1914 tarihli raporla Harbiye Nazırı Enver Bey'e ilettim. Bulgaristan, Sırbistan'ın saldırmasından korkuyor. Almanların yanında yer almak eğilimindedir. Ancak

savaşın gidişatını görmek istiyorlar. Bulgaristan asıl Balkanlarda söz sahibi olmak niyetinde...”

“Ya Yunanistan?”

“Yunanlılar ise savaşa dünden razı. Hatta Sofya gazetelerinden de okuyoruz. Aldığımız bilgilere göre, İtilaf Devletleri’ne asker ve cephane yardımı yapmak için teklifte bulundular ama bu konuda karşılarında Rusya var. Çünkü onun tarihî bir rüyası var.”

“İstanbul.”

“Yunanistan’ı istemeyeceklerdir. Bundan sonra bu devletlerin hareketini savaşın gidişatı belirleyecektir. Ancak asıl mesele Boğaz’ı savunmak ve ne olursa olsun İstanbul’un düşmesini önlemektir. Bunun için elde ne kadar imkân varsa kullanılmalıdır.”

“Az önce dediğim gibi bir süre daha tarafsız kalıp askeri gücümüzü arttırmalı, olayların gelişmesini izleyerek, karar alma zamanı gelinceye kadar iki taraf arasında denge kurmalı ya da bunu aramalıydık. Savaşta katılıp katılmamak veya hangi tarafa katılmak sonra düşünülecek bir konu olmalıydı. Aceleyle gerek yoktu. İşte Enver Bey aceleci derken bunu kastediyorum. Fethi Bey bu uzun bir savaş olacak⁷. Benim de vatanımın, milletimin hizmetinde, orada bulunmam lâzım.”

“Ama sizi burada tutmaya kararlılar.”

“Ben de gitmeye kararlıyım! Cevabi bir dilekçeyi en kısa sürede yazacağım. Duyduğum ıstırap kemiklerime geçti sanki. Bir şey yapamamak beni oldukça üzüyor. Burada Bulgarları safımıza çekelim diye uğraşırken ayrıca Rusların karşı propagandası ile de mücadele ediyoruz. Öte yandan Bulgaristan’daki Türkler için bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Zaman, görevden kaçma zamanı değildir. Tam aksine elimizi taşın altına sokma, kaldırılacak ağır yüklere omuz verme zamanıdır. Burada kalamam. Kalmayacağım da!”

“Sizin bu kararlılığınız ve ısrarınız muhakkak bir sonuç verecektir. Buna inanıyorum.”

“Ben de inanıyorum.”

Daha sonra Yarbay Mustafa Kemal Bey odasına geçti. Koltuğuna oturdu. Bir süre düşündü. Önünde duran kağıtlardan birine yazmaya başladı:

7 O. Akay’ın “Hedef Gelibolu”da, Lord Kinross’dan aktarması, s. 49-50.

“Vatanın müdafaasına ait fiilî vazifelerden daha mühim ve mübeccel (aziz) bir vazife olamaz. Arkadaşlarım muharebe cephelerinde, ateş hatlarında bulunurken, ben Sofya’da ataşemiliterlik yapamam. Eğer birinci saf zabiti olmak liyakâtından mahrum isem ve kanaatiniz bu ise lütfen açıkça söyleyiniz⁸.”

Kağıdı katladı. Masanın üzerine koydu.

“Biraz sert oldu, ama artık oyalanmak istemiyorum. Bu kez bana kesin bir cevap vermeliler. Bunu bekliyorum. Sabrım kalmadı. Sofya’da doğup batan her gün ıstırabımı katmerleştiriyor. Beni hâlden hâle koyuyor. Bu şehirde artık kalamam. Kesinlikle kalamam. Hiçbir şey yapamasam bile ordumun hangi kıtasında, hangi cephesinde olursa olsun, bir nefer gibi görev alır, katkı sağlarım...”

*

18 Ocak 1915

İstanbul’da, Harbiye Nazırı Vekili Talat Bey masasında çalışırken, Harbiye Nezareti Müsteşar Vekili İsmail Hakkı Paşa’dan gelen evrakı merakla okudu.

“Hımmm. Yarbay Mustafa Kemal 19. Tümen Komutanlığı’na tayin oluyor. Pekâlâ. Ben de yazısını yazayım. Hemen telgraf çeksinler!”

*

20 Ocak 1915

Sofya Elçiliği’ndeki telgraf tıkırdamaya başlayınca telgraf memuru metnin şifrelerini çözdü. Gerekli düzeltmeleri yaptı. Bir kez daha okudu. Sonra Fethi Bey’in kapısını çaldı.

“Girin.”

“Efendim İstanbul’dan bir telgraf var.

Fethi Bey telgraf verilmesine alışkındı. Sakin bir şekilde kağıdın üstüne baktı. Harbiye Nazırı Vekilliği’nden yazıyordu. Meraklandı. Hemen açıp okumaya başladı:

8 A.g.e, s. 124.

“*Harbiye Nezareti*

Tahrirat Dairesi

Tahrirat Kalemi

2617

İrade-i Seniyye

Üçüncü Kolordu'da yeniden oluşturulan 19. Tümen Komutanlığı'na Sofya Ataşemiliteri Erkan-ı Harbiye Kaymakamı (Yarbay) Mustafa Kemal Bey memur edilmiştir.

İş bu İrade-i Seniyye'nin icrasına Harbiye Nazırı memur edilmiştir.

Harbiye Nazırı Vekili Sadrazam Sultan

Talat Mehmet Sait Mehmet Reşat”⁹

Şaşırmıştı. Bir kez daha okudu. Kağıdı masaya bıraktı.

Başardın Kemal! Başardın!

Hiç vakit kaybetmeden telgrafi aldı. Yarbay Mustafa Kemal Bey'in odasına girdi. Gözleri küçük tahta bavula ilişti.

“Bavulun hazır.”

“Her an gidebilirim.”

Fethi Bey telgrafi gösterdi. Gülümsedi.

“Artık gidebilirsin...”

Onun bu sözleri üzerine Mustafa Kemal yerinden fırladı. Telgrafi bir solukta okudu. Fethi Bey, “Sonunda başardın. Çok istediğin görevi sana vermişler,” dedi.

“Aylardır bu anı bekliyordum!”

“Kemal istediğin oldu. Sana verilecek görevlerde başarı kazanacağından eminim, ama senin her zaman dediğin gibi, asıl yapılacak işler ileridedir.¹⁰”

“Biliyorum, biliyorum. Tren İstanbul'a ne zaman vardır?”

“Yarın Orient Ekspres'in sabah saat 06.00'da kalkacak bir treni var. Ben biletini aldırırım. Sen merak etme. Eşyalarını aşağıdaki odaya taşıttım. Onları istediğiniz gibi kullanabilirsiniz. Artık eşyaya ihtiyacım kalmadı...”

9 *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri*, Cilt-1, 2005, s. 13.

10 Ş. Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, 1999, s. 204.

“Sizin adınıza ne kadar seviniyorsam, kendi adıma da o kadar üzülüyorum. Çok yakın mesai arkadaşımı kaybediyorum. Ancak önemli görevler alacağınızı biliyorum. Ben de, olman gereken yere gittiğini düşünüyorum.”

“Hakkımdaki düşünceleriniz için çok teşekkür ederim. Bakarsınız, bir gün yine çalışma fırsatını elde eder, bu günlerden konuşuruz.”

“Akşam yemeğe gidiyoruz o zaman. Son kez beraber yemek yiyelim.”

“Bu teklife asla hayır demem.”

Fethi Bey, aylardan beri ilk defa Yarbay Mustafa Kemal Bey’in gözlerinin içinin güldüğüne şahit oluyor, seviniyordu...

*

Tren, Sirkeci Gar’ında durduğunda, Mustafa Kemal hazır hâlde kapıda bekliyordu. Elinde tahta bavulu ile trenden ilk önce Mustafa Kemal indi. Hızlı adımlarla yürüdü. Sonra bavulunu bir köşeye bıraktı. Derin bir nefes aldı. İçi içine sığmıyordu. Boğaz’a doğru baktı. Etrafı seyre daldı.

“Ben, bu İstanbul kokusunu, vatan kokusunu ölesiye özlemişim. Kar altında bir başka güzel görünen İstanbul’u... Boğazın deli dalgalarını, uçuşan martıların, sıcak simidini özlemişim... Ey İstanbul! Ben, sana ne çileli yollardan geldim bir bilsen...”

Yüzündeki mutluluk gözlerine de yansımıştı. O sırada yoldan geçmekte olan fayton yavaşladı. Sürücüsü, “Beyim nereye gideceksiniz?” dedi. Bu soruyla kendine geldi.

“Sultanahmet’e.”

“Buyurun.”

Hemen bavulunu yerden aldı. Bir hamlede faytona bindi. Kar tekrar yağmaya başlamıştı. Perdeyi çekti. Buğulanan camı sildi. Yine gülümseyerek köprüden baktı. “İşte, her şeye rağmen, cıvıl cıvıl bir İstanbul.” dedi. Az ileride Haliç’in, Boğaz’ın sularını kucakladığı yerde irili ufaklı gemiler geçip gidiyordu. Fayton camına “Sonunda geldim.” yazdı.

*

21 Ocak 1915

Yarbay Mustafa Kemal Bey, arkadaşı Ali Memduh Bey'in Sultanahmet Akbıyık'taki evinde kalmayı tercih etmiş, böylece Harbiye Nezareti'ne yakın olmayı istemişti. Sabah erkenden evden çıkmıştı. Yol boyunca Enver Paşa'nın kendisini nasıl karşılayacağını düşünüyordu. Sarıkamış Harekâtı'nın neticesi ne olmuştu? Sofya Elçisi iken aldığı duyular hiç de iç açıcı değildi. Başkomutan Vekili bu konuda bakalım ne diyecekti? Bir başka konuyu daha merak ediyordu: 19. Tümen Komutanlığı'na atanmasını kim yapmıştı? Harbiye Nezareti Müsteşar Vekili İsmail Hakki Paşa mı? Yoksa Enver Paşa mı? 19. Tümen'in nerede olduğuna dair sorusunun yanında, bu atanma işinin de nasıl yapıldığını öğrenmeyi çok istiyordu. Yürürken kaputunun yakalarını kaldırdı. Hızlı adımlarla kapıya doğru yöneldi. Çok garip duygular içindeydi. Nöbetçinin verdiği selamı alışkanlıkla aldı. İçeri girdi. Doğruca Enver Paşa'nın bulunduğu kata yöneldi. Nöbetçi subaya, "19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal! Enver Paşa ile görüşecektim," dedi.

"Komutanım, hoş geldiniz. Ancak Enver Paşa meşgul. Önemli bir toplantıya hazırlanıyorlar. Ben yine de geldiğinizi arz edeyim. Vereceği cevabı size bildireyim."

"Peki."

Az sonra bir subay geldi:

"Komutanım, Enver Paşa sizinle görüşeceğini bildirdi. Biraz beklesin, dedi."

"Beklerim."

"Çay ister misiniz efendim? Ya da kahve?"

"Sade kahve."

"Baş üstüne."

Az sonra bir hizmet eri getirdiği kahveyi genç komutana ikram etti. Mustafa Kemal bulunduğu yerin yüksek tavanlarına, duvarda asılı bazı talimatnamelere ve haritalara bakarken kahvesini yudumluyordu. Son taveli yudumu aldı. Yarım bardak su içti. Önündeki sehpanın üzerine koydu. O sırada koridordan Muamelatı Zaptiye Müdürü Osman Şevki Paşa'nın dosyalarla geldiğini gördü. Hemen kalktı. Paşaya yaklaştı.

"Efendim..."

"Mustafa Kemal! Hoş geldin. Ne zaman geldin?"

"Dün geldim."

“Nasılsınız? Sizi biraz zayıflamış gördüm.”

“Vatanın hüznü insanı etkiliyor elbette.”

“Öyle, öyle...”

“İzin verirseniz, size bir şey sormak istiyorum.”

“Seni dinliyorum.”

“Ben bir konuyu merak ediyorum.”

“Nedir o konu?”

“19. Tümen’e beni tayin eden Harbiye Nezareti Müsteşarı İsmail Hakkı Paşa mıdır?”

Osman Şevki Paşa etrafına şöyle bakındı. Mustafa Kemal’in omzuna elini attı. Duvara doğru bir iki adım ilerledi. Çok gizli bir şey söylüyormuşçasına yavaşça kulağına fısıldadı:

“Hayır. Doğrudan doğruya Başkomutan Vekili Enver Paşa Hazretleridir. Erzurum’da iken telgrafla emir buyurdular. Bundan emin olun beyefendi.”

“Peki, çok teşekkür ederim.”

“Tebrik ederim sizi.”

“Sağ olun...”

Tekrar yerine oturdu. Demek ki onu Enver Paşa tümen komutanı yapmıştı. Açıkçası buna şaşırmadan edemedi. Ellerini çenesinin altında birleştirdi. Beklemeye başladı. Gözü, karşıdaki geniş kanatları olan Enver Paşa’nın kapısına kilitlenmişti. Karmakarışık düşünceler içindeydi. Ara sıra koridorda yürüyen komutanların çizmelerinin çıkardığı sesler düşüncelerini dağıtıyordu. Diğer odalara girip çıkanlar zaman geçtikçe artıyordu. Bir iki Alman komutanı görünce dikkat kesildi. Onların gururla yürümesini izledi.

“Almanlar... Almanlar... Öz yurdumda yabancılar, Almanlar...”

Tam o sırada geniş kanatlı kapı açıldı. Emir subayı kendisine yaklaştı: “Enver Paşa Hazretleri sizi bekliyor. Buyurun efendim.”

Yarbay Mustafa Kemal Bey kalktı. Üstünü başını düzeltti. Kapıyı çaldı. Bir ses duymadı. Tereddüt etti. Biraz bekledi. Ses gelmeyince içeri girdi. Enver Paşa tam karşısında idi. Kısa bir süre Genelkurmay Başkanı’nı süzdü. Zayıflamış ve rengi limon gibi sararmıştı. İlk önce ne diyeceğini bilemeyen genç subay, Başkomutan Vekili’nin sükûtu üzerine söze girme ihtiyacını hissetti:

“Biraz yorulduunuz...”